

Een methode is leuk, maar je kind weet het beter

Charlotte Visch, 2017

Know-how to Change: het kind weet 't, kan 't en doet 't

Inleiding

“Heb je het gelezen? Of gezien op het nieuws? Er is een hele nieuwe methode ontwikkeld om mensen van hun angst af te helpen!”, vertelt een enthousiaste collega uit het reguliere hulpverleningscircuit. “Uit onderzoek blijkt dat ze bij 82 % van de mensen succes hebben. Goed, hè?” zegt ze en kijkt blij rond. “En die andere 18 % dan? Hoe komt het dat het bij hen niet werkt? En is dat niet heel erg?” vraag ik. Als antwoord op mijn opmerking word ik meewarig aangekeken en zegt ze me verbeten: “Nou, het is wel een wetenschappelijke methode, hoor!” “Maar waarom werkt het bij 82% van de mensen wel en bij 18 % niet? Wil je dat niet weten?” probeer ik nog. Maar ze is al weg.

Blijkbaar heeft ze de laatste (wetenschappelijke) onderzoeken uit 2001 niet gelezen waarin uitgelegd wordt wat de bijdrage van een methode is bij het succes van een behandeling: 1%! Uit wetenschappelijk onderzoek van de afgelopen decennia is gebleken dat positieve veranderingen bij een kind (en volwassenen) volgens geheel andere wegen verlopen dan er over het algemeen wordt gedacht. Voorheen (en kennelijk nu nog steeds door een aantal onwetenden) werd gedacht dat een methode, interventie of behandelprotocol het kind kon helpen om zich beter te voelen en zich anders te gedragen. Die aanname kun je ook terugzien in het aanbod van congressen: ‘angststoornissen bij kinderen’, ‘aanpak traumatische ervaringen’ en ‘protocollaire behandeling van stemmingswisselingen’. De congressen gaan stevast over klachten of gedragingen en bieden een standaardpakket wat toepasbaar zou zijn op alle kinderen of volwassenen. Als je een beetje doordenkt, begrijp je vanzelf dat dat niet kan. Ieder mens is immers anders, is wel of niet gemotiveerd en heeft andere ervaringen en (belemmerende of juist stimulerende) overtuigingen.

Nu we weten dat het succes van de methode (behandelprotocollen en vaste interventies) slechts 1 % is, wordt het van belang om te kijken naar de rest: 99 %. Van de 99 % bestaat 12 % uit universele werkbare ingrediënten (empathische reflectie van de hulpverlener, respectvolle relatie, warmte en belangstelling). Kennelijk hebben normale menselijke eigenschappen nog meer invloed dan de aangeboden methode.

Samengevat: bij alle therapieën, protocollen en behandelingen kun je 1 % toeschrijven aan de methode en 12 % aan menselijke warmte. Wanneer je met mij mee hebt gerekend weet je dat er nog 87 % over is. Deze 87 % wordt in zijn geheel gevuld door het kind (of de volwassene)! De cliënt bepaalt voor 87% het succes van verandering. En dan bedoel ik verandering in de ruimste zin van het woord. Veranderen van een naar gevoel, naar een blij gevoel. Veranderen van houding en zichzelf motiveren om iets nieuws te leren. Veranderen als leren op school. Veranderen van inzicht. Veranderen van een ongelukkig kind naar een gelukkig kind.

Het onderzoek van Wampold (2001) over de werkzaamheid van protocollen, de behandelaar en andere factoren is baanbrekend en biedt de hulpverlener, leerkracht en ouder een heel nieuw perspectief. In plaats van alles te weten over de kinderlijke ontwikkeling, heel veel leermethodes te bestuderen en opvoedboeken te lezen kunnen we beter afgaan op het kind dat voor ons staat. Het kind is immers deskundig op zichzelf. Laten we zo snel mogelijk het kind leren kennen: wie is het, wat wil het, hoe communiceert het en wat kunnen wij doen in dienst van het kind. Weg met de lesmethodes! Weg met de behandelprotocollen! Weg met voorgeschreven opvoedwetten! Moet het zo radicaal? Nee, want het kind kan je vertellen dat het de aangeboden methode graag gebruikt om te leren rekenen, en dat het geniet van de rust die de opvoedstructuur in huis biedt en dat het heilig gelooft in een stappenplan om

van nachtelijke angst af te komen. De kern van dit verhaal (gestaafd door wetenschappelijk onderzoek van Wampold, 2001) is dat het kind de deskundige is, die aangeeft wat het nodig heeft om doelen te behalen.

Zoals we op De Nederlandse Academie zeggen: het kind kan 't, weet 't en doet 't. Het kind kent zijn probleem, weet hoe dat op te lossen en doet dat op zijn eigen manier.

De hulpverlener, leerkracht of ouder is daar zeker bij van nut. Hij of zij dient wel het kind als deskundige daarbij in te zetten. Het is immers heel suf om de persoon die voor 87 % van het succes zorgt uit te sluiten.

Charlotte Visch, 2017

Het eerste contact

Het eerste contact met een kind wordt stevast voorgegaan door contact met de ouders. Of een kind wordt aangemeld voor een nieuwe school of dat het naar een hulpverlener gaat: de ouders maken het eerste contact. Zo is dat bij de Integratieve Kindertherapie niet anders. Ouders krijgen een vragenlijst opgestuurd met allerlei vragen over de voorgeschiedenis (anamnese) van hun kind, de thuissituatie, het schoolverloop en wat er al aan de klacht gedaan is. Daarmee krijg je antwoorden over de context waarin het kind leeft.

De belangrijkste vragen staan achteraan. Dat zijn de vragen aan het kind: “Waar heb jij last van? Wat wil jij bereiken? Wat denk jij dat de oplossing is?” Sommige ouders laten deze vragen open. Direct dringen zich de volgende overdenkingen op: Willen of durven ze het hun kind niet te vragen? Denken ze dat hun kind hier geen antwoord op heeft? Komt het wellicht niet in hen op om de vragen te stellen?

Heel veel ouders, leerkrachten en hulpverleners denken dat zij het helemaal alleen moeten doen. Dat hoeft niet en dat kan niet. Het heeft geen enkele zin om samen rond een tafel te zitten en te praten over het kind. Dat is net zo dom als praten over het bouwen van een nieuw huis zonder de architect van het ontwerp erbij te vragen. En toch wordt dat nog steeds gedaan. Je kunt die houding ook terugvinden in het taalgebruik dat rondom kinderen gehanteerd wordt. “We zijn handelingsverlegen,” vertelde een juf mij. “Wat bedoel je?” vroeg ik. “Welke handeling zou je dan willen uitvoeren? Het betreft hier een mens, geen ding waar de gebruiksaanwijzing van verdwenen is,” kon ik niet laten te zeggen. Of de vraag naar het ‘behandelplan’: alsof een kind ‘behandeld’ moet worden met verf ofzo. Nee, een kind wordt niet ‘behandeld’, maar we helpen het kind wel om in actie te komen. Actie die gericht is op verandering, en op een manier die afgestemd is op de wensen van het kind. De actie zelf verloopt stevast volgens een vast stappenplan en dat is (uiteraard) ontdekt aan de hand van inzichten en ervaringen van cliënten. In de Integratieve Kindertherapie gebruiken we dit stappenplan van verandering (het KEN-schema van Jan Rademaker) en kun je erover lezen aan de hand van voorbeelden in de meeste door mij geschreven boeken. Integratieve Kindertherapie is daarmee geen methode, maar er wordt wel degelijk methodisch gewerkt om het kind van zijn ellende naar zijn geluk te begeleiden. Naast de *veranderingsprocedures* is het ook zeer nuttig om te weten hoe je een kind (uiteraard met diens volle instemming) positief kunt beïnvloeden zodat het kind met plezier de eigen doelen kan behalen.

Hoe weet je wat het kind wil? Waar het mee zit? Lijdt het voldoende om te veranderen? Daarvoor zullen we naar de overkant van de rivier moeten gaan, daar waar het kind is. Aan deze kant van de rivier staan wij. Ga je mee naar de overkant? Niet iedereen wil mee. Lees maar eens over de onderstaande vrouw, die te maken krijgt met een hoogbegaafd kind op een school. Zij blijft bij haar eigen overtuiging: ik weet het beter!

Daar staat ze ... een volwassen vrouw... aan de oever van een brede rivier. Aan haar kant van het water loopt ze heen en weer tussen allerlei bloeiende planten en bomen met prachtige bloesems. Aan de oever ligt een bootje. Met dit bootje kan ze varen waarheen ze maar wil. Ze voelt zich bevoorrecht om in dit landschap te mogen zijn. En om het leven nog prettiger te maken staat er een gereedschapskist gevuld met handige materialen: een gelukspil, het boek met alle antwoorden en een zakdoek. Ze is volkomen tevreden met de plaats waar ze nu is: deze omgeving past bij haar en voor alles wat zij nodig heeft, vindt ze iets in de kist. En

dan hoort zij iets. Het is een geluid. Een stem die van ver weg lijkt te komen. Ze tuurt in de verte. De stem komt van de overkant van de rivier. Door de mist die over het water hangt kan ze nauwelijks iets onderscheiden. En dan ziet ze plotseling dat er een kind op de andere oever staat. Daar aan de overkant van de rivier. Een kind. Niet ouder dan vijf jaar. Het staat voor een schoolgebouw. Het mompelt wat voor zich uit. "Saai" hoort ze over het water naar zich toe fluisteren. Dat moet een vergissing zijn, denkt ze. Het is helemaal niet saai! Kijk om je heen, denkt ze. De bomen, de planten, de dieren! Het is bijna beledigend wat dat kind daar fluistert. "Ik wil niet meer naar school. Ik ga niet!," hoort ze dan iets luider. En daarna volgt ingehouden gesnik. "Hallo," roept de vrouw naar de overkant. "Zo erg is het vast niet! En als je dan toch moet huilen heb ik hier een zakdoek. Kom de zakdoek maar halen." En dan gewoon weer naar school, denkt ze in zichzelf. Resoluut zwaait ze met de zakdoek naar de overkant onder begeleiding van de tekst: "We moeten allemaal naar school en als je even doorzet zie je vast wel dat het heel leuk is." Het kind aan de andere kant van de rivier reageert niet. Dat irriteert haar. Ze is immers zo vriendelijk om een zakdoek aan te bieden en dat wordt kennelijk niet geapprecieerd. Bijzonder onbeleefd, concludeert ze. Intussen zijn er meer mensen aan haar kant van de rivier op het geluid af gekomen. "Wat is er aan de hand? Weer één die zich niet aanpast aan ons schoolsysteem?!" zegt een stevig gebouwd type. "Laten we maar weer eens met elkaar om de tafel gaan," verzucht een dame, die vaker de leiding neemt bij problemen. Er zijn uiteindelijk 10 mensen, die zeggen zich het lot van het kind aan de overkant aan trekken en ieder is welwillend bereid om mee te denken over een oplossing. Het duurt wel lang voordat er een datum is geprikt, want iedere volwassene heeft zo zijn belangrijke bezigheden: cito-toetsen nakijken, leerlingvolgsysteem analyseren en het schoolreisje bedenken. Al met al duurt het nog zes weken, maar dat is in vergelijking met de planning voor andere bijeenkomsten heel snel. Gedurende deze zes weken hoort de vrouw nog af en toe gefluister over het water, maar na drie weken is het geluid verstomd. In de vergadering, die uiteindelijk volgt om de problemen van het 'rivier-kind' aan te pakken, geef ze hier melding van. En na uren de verschillende mogelijkheden van hulp besproken te hebben (en er geen eensluitende actie bedacht kan worden, want 'we hebben de expertise nog niet; misschien volgend jaar') besluiten ze gezamenlijk dat het reuze meevalt met de problemen van het rivier-kind: er is immers geen geluid meer waargenomen van de overkant. Tevreden dat er geen tijd wordt gestoken in overbodige zaken gaat ieder huiswaarts. Even later komt een vrolijke dame de prachtige oever bezoeken. Het is de wens-fee. Zij ontwaart ook het kind aan de overkant van de rivier. Meteen kijkt ze direct rond om te onderzoeken hoe ze bij het kind kan komen. Ze ontwaart de boot op de kant, die ze direct te water laat. Snel peddelt ze naar de overkant. Daar aangekomen ziet ze het inmiddels verkleumde, verdrietige kind. Meteen informeert ze naar de wensen van het kind. "Ik weet bijna niet meer wat ik wil. Soms denk ik: Ik wil interessante dingen leren en soms wil ik niks meer," mompelt het kind. De wens-fee gaat aan de slag en toch ook weer niet. Dat is vreemd. Ze zorgt niet voor uitdagende leerstof, maar stimuleert wel het kind om de moed en kracht in zichzelf wakker te maken. Op die manier stapte het kind over denk-vergissingen en gevoelsbelemmeringen heen. En voordat het kind er erg in heeft, maakt het plannen, voelt zich blij worden en leert alles wat het maar wil. De leerstof verzamelt het kind in de omgeving waar het zich nu bevindt. Na vijf weken is het kind nieuwsgierig geworden naar meer en nodigt de wens-fee het kind uit om mee te varen naar de overkant. Aangezien het kind zelfvertrouwen, zelfrespect, zelfstandigheid en vooral zelfbeschikkingsrecht heeft ontwikkeld is het supernieuwsgierig naar de 'gewone' wereld. Ze varen samen naar de overkant.

En daar aan de oever van deze 'normale' wereld staat een woedende menigte. Hoe durft de wens-fee zomaar naar de overkant te varen? "Om te gaan vragen wat dit kind nodig heeft," legt de wens-fee vriendelijk uit. "Uit alle onderzoeken blijkt dat onze evidenced based methodes het beste werken! En nu ga jij zomaar af op de wensen en ervaring van een kind van vijf?!", briest één van de hulpverleners. "Je vergist je," reageert de wens-fee beslist "Dit kind heeft vijf jaar ervaring met zichzelf, ik vijf weken en jullie hebben helemaal geen ervaring met dit kind. Niemand nam de moeite om naar de overkant te varen, terwijl er een boot klaar lag." "Wij hebben het boek met alle antwoorden," snoeft één van de volwassenen, die hoofd van een school blijkt te zijn. "En de boot is voor ... voor ... gewoon ... omdat ... weet ik veel. Jij probeert ons in de val te lokken met je rare praatjes!" beschuldigt een leerkracht de wens-fee. Intussen heeft het kind het gesprek met interesse gevolgd en zegt: "Mag ik nu gaan leren wat ik graag wil? Ik wil namelijk graag pianist worden, chirurg en in mijn vrije tijd valkenier zijn." En zonder verder op of om te kijken verdwijnt het kind de wereld in om te worden die het is: bijzonder, uniek en slim. En in staat om zijn eigen leven te leven.

Kinderen zijn mensen

Een van de meest inspirerende mensen die ik ken is de Poolse schrijver, arts en pedagoog Janusz Korczak (1878-1942) . Hij wordt gerekend tot de belangrijkste hervormers in de opvoedkunde. In de weeshuizen waarover hij de leiding had, speelde het sociaal stimuleren van kinderen een grote rol, onder meer door middel van daadwerkelijke participatie en door vormen van zelfbestuur. Een eigen rechtbank, een eigen parlement en een eigen krant plaatsten de kinderen op voet van gelijkwaardigheid met de staf van het tehuis, verdedigden de belangen van elk individu afzonderlijk en waren tegelijkertijd een middel tot zelfopvoeding.

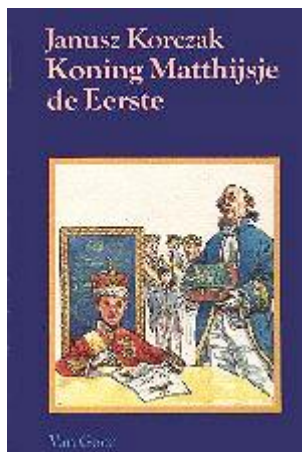
Janusz Korczak

Henryk Goldszmit – Korczak was zijn literaire pseudoniem – werd geboren in Warschau in een welgestelde familie van geassimileerde joden. Voor de Poolse intelligentsia van zijn generatie betekende dat: bouwen aan een rechtvaardige en betere samenleving. Zijn werkterrein vormde de kindergeneeskunde en later de pedagogiek (opvoeding), in het bijzonder de opvoeding binnen tehuizen.

Hij studeerde medicijnen aan de Universiteit van Warschau en specialiseerde zich nadien in Berlijn en Parijs. In Zürich en Londen bezocht hij diverse sociale instellingen en maakte hij studie van de organisatie van liefdadig werk.

Dankzij zijn literaire en geneeskundige vermaardheid werd hij in 1912 door een joodse liefdadigheidsinstelling benoemd tot directeur van Dom Sierrot (Het Weeshuis) te Warschau. Hier ontwierp en verbeterde hij zijn systeem van zelfopvoeding. Na de Eerste Wereldoorlog richtte hij in Warschau het weeshuis Nasz Dom (Ons Huis) op voor Poolse kinderen. De financiering kwam van de vakbonden. Het opvoedkundige systeem was er gebaseerd op zijn ervaringen in Het Weeshuis.

Heel belangrijk was ook zijn literaire werk voor kinderen. Daarin toonde hij de wereld met alle problemen van het leven, gezien door de ogen van het kind (onder andere boeken over Koning Matthijsje. De kinderboeken zijn voor volwassenen te lezen als een satirisch commentaar op de opvoeding.

Als ik weer klein ben (1925) is een psychologische roman, geschreven voor kinderen en volwassenen. Korczak kruipt in de huid van een kind, maar met behoud van zijn volwassen denkvermogen, om de verschillen en overeenkomsten tussen volwassenen en kinderen te illustreren.

Het einde van zijn leven maakte van de Oude Dokter een legendarische figuur. De Duitse bezetters hadden geëist dat Het Weeshuis werd overgeplaatst naar het getto. Alle moeilijkheden en ontberingen ten spijt bleef het functioneren naar het vooroorlogse internaatsmodel. Tot tweemaal toe werd Korczak, nadat hij was gearresteerd wegens zijn weigering om de Davidster te dragen, door zijn ex-pupillen vrijgekocht van de Gestapo. Oud en ziek als hij inmiddels was, nam hij ook nog op zich toezicht te houden over andere weeshuizen, en tal van taken te vervullen in het maatschappelijk leven binnen het getto. Hij was er zich van bewust dat het lot van de joden bezegeld was. Kinderen en medewerkers bereidde hij langzaam voor op een zekere dood.

5 augustus 1942: in een voorbeeldige ordelijke rij met voorop het vaandel van Koning Mattheüsje – groen als teken van alles wat groeit en als symbool van hoop – leidt Korczak alle bewoners van Het Weeshuis naar de Umschlagplatz. Vandaar brachten goederenwagens hen naar de gaskamers in Treblinka.

Dit moment komt in beschrijvingen en ooggetuigenverslagen iedere keer weer terug. Hij verkoos de dood. Hij had bewust iedere hulp om naar de arische kant te vluchten en daar onder te duiken van de hand gewezen. Opgesloten in het getto maakt hij de balans op van zijn leven. Zijn dagboek is een bittere schets van die laatste maanden. Omdat het werd ingemetseld, bleef het gespaard. In 1958 werd het voor het eerst gepubliceerd.

Korczak heeft tal van navolgers, die zijn werk voortzetten en zijn ideeën proberen toe te passen in de praktijk van vandaag. Onder hen zijn velen van zijn ex-pupillen. Het lot heeft hen verspreid over de hele wereld.

Korczak liet iets achter wat zich niet laat meten, maar wat stellig een dimensie toevoegt aan heel zijn werk en leven. Aanvankelijk geloofde hij nog dat de kinderen in het getto een kans van overleven hadden, als ze maar bij elkaar bleven. Na verloop van tijd werd die hoop steeds meer tot een illusie. De hel van het getto was de nekslag voor de idealen waaraan hij zijn leven had gewijd. Daar was geen sprake meer van enig recht. Er bleef niets anders over dan te wachten op de trein naar de gaskamers.

In die omstandigheden vraagt Korczak zich af of zijn kinderen zich rekenschap moeten geven van dit lot. De situatie dringt dat probleem van de waarheid onontkoombaar aan hem op.

Mag hij de kinderen bedriegen? Nee, zij moeten hun lot leren kennen en accepteren.

Hoe bewust en mooi een kind kan sterven had Korczak heel lang geleden in het ziekenhuis zelf gezien. In het getto was het sterven voor zijn kinderen een zichtbare onvermijdelijkheid geworden. Ook in dat opzicht waren zij al geheel volwassen. Alles wijst erop dat zij tijdens hun mars naar de Umschlagplatz wisten wat hun wachtte, zij waren erop voorbereid.

Kort voor zijn dood noteert Korczak in zijn dagboek: 'Verras kinderen niet als zij dat niet willen. Zij behoren te weten, tijdig gewaarschuwd te zijn of er geschoten gaat worden en of dat wel zeker is en wanneer en hoe het gaat gebeuren. Men moet zich voorbereiden op een lange, verre, gevaarlijke reis.' Korczak en al zijn kinderen zijn diezelfde dag van aankomst in Treblinka vergast.

Kinderen zijn mensen. Het zal het niet pas worden, het is er al een. Een kind heeft al een lange geschiedenis, eigen herinneringen en gedachtenissen. De kinderjaren - dat is een reëel leven, niet een voorbereiding.

Janusz Korczak

Integratieve diagnostiek: bij gebrek aan protocollen werken wij met het kind

Zoals je nu natuurlijk begrijpt, diagnosticeert de Integratieve Kindertherapeut niet de klacht, maar de *interne structuur* van het kind: Hoe zit dit kind in elkaar? Wat zijn de wensen en belemmeringen? Wat wil het kind bereiken? Hoe gaat het om met zijn klacht?

En waar is het kind in het *proces van verandering* : Welke stappen heeft het al gezet op weg naar het eigen geluk? Wat is het volgende doel wat het wil bereiken?

De vragenlijst van de ouders geeft aan hoe *zij* daarover denken, maar dat zegt niets over de wensen, gevoelens en gedachten van het kind. Om te onderzoeken of de ouders gelijk hebben, vraag ik het kind om de vragenlijst op waarheid te onderzoeken: “Ze zeggen dat je het helemaal niet leuk hebt op school. Is dat waar?” “Ja, dat klopt wel,” vertelt Micha van 10 mij. “En ook dat je vaak liegt om je zin te krijgen,” lees ik verder. “Helemaal niet waar!” reageert hij verontwaardigd. “Dan streep ik dat meteen door. Bij dat andere zet ik een krul, want dat klopte wel volgens jou,” vertel ik. En zo wordt het kind serieus genomen en ingezet voor zijn eigen verandering.

Natuurlijk kan een kind ontkennen, liegen en manipuleren om te voorkomen dat de volwassene ‘de waarheid’ ontdekt. Alleen hebben kinderen daar een hele goede reden voor en door goed contact te maken en kinderen serieus te nemen met al hun (lieve, stoute, ingewikkelde, warme en stoere) kanten wordt vanzelf duidelijk wat er zich in de binnenwereld allemaal voltrekt. En dat is precies de plaats waar we zijn moeten: in de binnenwereld. De wereld waar de verandering moet plaats vinden. Immers: een gelukkig kind doet leuk, gezellig en sociaal. En een ongelukkig kind ondermijnt, weigert en pest.

Het is de taak van iedere volwassene om het kind beter te leren kennen. Korczak was daar een meester in. Hij was oprecht nieuwsgierig naar ieder kind. Uit eerbetoon aan hem heeft het onderstaande stappenplan liefkozend het werkwoord ‘Korczakken’ gekregen. Doe het zo vaak je kunt en je zult verbaasd staan van het resultaat. Let wel: het werkt alleen wanneer je oprecht nieuwsgierig bent naar het kind aan de overkant van de rivier.

Het Korczak-stappenplan

Voor wie zich wil oefenen in het inleven in anderen, is hier het stappenplan. Vraag een andere volwassene (de helper) om je de eerste keren te begeleiden met Korczakken. Zet drie stoelen neer: één voor je helper, één voor jezelf en één voor het (imaginaire) kind, waar je de vraag over hebt. Ga aan de slag en verwonder je over de kennis die kennelijk (onbewust) in jou is opgeslagen:

Stap 1: Vraag formuleren.

Bedenk wat je wilt weten over het kind.

Waar ben je nieuwsgierig naar? Waar wil je antwoord op?

Stap 2: Gegevens vertellen.

Vertel hardop aan je helper zoveel mogelijk gegevens over het kind: leeftijd, geslacht, achtergrond, leuk en naar gedrag, etc.

Je helper mag vragen stellen, maar geen commentaar of advies geven.

Stap 3: Inleven.

Sta op van je eigen stoel en ga zitten op de lege stoel van het kind. De inleving gaat beginnen. Stel je in op het 'worden' van het kind. Sluit je ogen, denk aan het antwoord wat je wilt vinden.

Stap 4: Je bent het kind.

Je helper gaat je vanaf nu aanspreken met de naam van het kind. De helper vertelt: "Je heet X en je bent zoveel jaar" etc., en vertelt vooral over 'jouw' gevoelens, wensen en verlangens. Zelfs wanneer je helper erop los fantaseer helpt het jou om antwoorden te vinden.

Neem als helper ruim de tijd bij deze stap. Het helpt de vragensteller om steeds dieper in zichzelf te zakken en zo het antwoord in zichzelf op de vraag te vinden.

Stap 5: Behoeft van het kind.

De helper stelt je vervolgens de vraag namens het kind: "Je bent X en ik wil je vragen wat je van je ouders/juf/meester/overblijfmoeder/etc. nodig hebt? Wat wil je dat hij/zij voor je doet?" DE helper geeft ruim de tijd om de vraag te laten doordringen, zodat het antwoord zich als vanzelf aan je openbaart.

Stap 6: Terug in jezelf.

Je helper vraagt je om je ogen weer open te doen en op je eigen stoel te gaan zitten: "Je bent nu weer helemaal jezelf. De ouder/ juf/meester/overblijfmoeder/etc."

Stap 7: Antwoord op je vraag.

Vertel je helper wat je hebt ontdekt. Wat weet je nu beter of misschien voor het eerst over het kind? Hoe ga je nu anders doen naar dit kind?

Helper

Vragensteller

Kind-positie